

Етнопедагогіка як культурно-антропологічний феномен: історико-теоретичний аспект

Таврійський державний агротехнологічний університет

Вступ

Сьогодні проблема людиновимірності освіти, науки і пізнання особистості набула особливого значення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з гуманістичними тенденціями, що складають домінанту сучасного педагогічного процесу, і спрямовують його на створення умов повноцінного життя людини, яка навчається. Особливе місце в цьому процесі посідає етнопедагогіка, наука про народну педагогіку, що вивчає народний досвід щодо навчання та виховання підростаючого покоління, аналізує педагогічне значення чисельних явищ народного життя, встановлює специфіку навчання та виховання того чи іншого народу, пов'язує її з загальними тенденціями освіти та з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання.

Реформування освітніх систем, зокрема національної системи освіти в Україні, модернізація всієї шкільної справи неможливі без опори на народне виховання, на його традиції та етнопедагогічні обґрунтування, що сприяють вивченню й усвідомленню народного виховного досвіду, підвищенню рівня духовності молоді, відродженню матричних основ культурного зростання людини.

Наукове осмислення етнопедагогіки як компоненту національної культури та її взаємодії з іншими соціокультурними чинниками може слугувати ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та подолання кризових явищ у культурно-психологічній сфері.

Отже, вітчизняна етнопедагогіка є об'єктом чисельних досліджень та пошуків, її ідеями пройняті сучасні концепції навчання та виховання, але поза межами ретельного аналізу залишається, на нашу думку, суттєвий пласт

теоретико-методологічних напрацювань етнопедагогіки, які пов'язані із вивченням розвитку повноцінної, цілісної, гармонійної особистості, яка постає головним суб'єктом усіх освітніх (педагогічних) процесів.

1. Етнопедагогіка: історичний аспект

На сучасному етапі національного і державного відродження України й відродження української народної педагогіки зокрема, спостерігається зростання інтересу з боку педагогів-науковців до етнопедагогіки, у якій справедливо вбачається ефективний засіб формування національної свідомості та гуманізації навчального процесу.

Бурхливі перетворення у різних сферах життєдіяльності змінили погляди більшості українців щодо значення рідної історії і набутого попередниками досвіду в житті сучасного суспільства, адже „активізація людського потенціалу при забезпеченні соціально-економічного, політичного розвитку країни, духовне збагачення суспільства великою мірою залежить від якості навчання та виховання молоді, яка має виконати заповіді дідів і прадідів, щоденно плідно працюючи задля збагачення, слави і процвітання України“ [6].

Українське суспільство, усвідомивши й оцінивши значення тисячолітньої народної педагогіки, нарешті взялося активно опановувати її здобутки, розуміючи, що без ґрунтовних знань із етнопедагогіки, яка існує впродовж багатовікової історії українського народу, не можливо забезпечити якість навчання та виховання підростаючого покоління молоді.

Слід визнати, що реформування національної системи освіти в Україні, модернізація всієї шкільної справи неможливі без опори на народне виховання, на етнопедагогічні основи, оскільки збагачуючись знаннями з етнопедагогіки, учитель зможе глибше зрозуміти душу дитини. Вивчення й усвідомлення народного виховного досвіду сприяє підвищенню рівня духовності майбутніх вчителів, відродження народних традицій у системі виховання.

Потужний виховний вплив батьків, родини, дитячого фольклору, народних ігор, виховання родинних цінностей, дотримання родинною обрядовості – всі ці чинники народного виховання й навчання допомагають формувати особистість української дитини, плекати у дитячій душі любов до свого народу, рідної культури, своєї нації та підкреслюють вагоме й значуще місце дитини в українській родині [5].

На думку Є. Сявакко, саме народно-педагогічні засоби (фольклор, ремесла та промисли, народний календар, покарання та заохочення тощо) сприяють розвитку конструктивних етноформуючих факторів, а саме:

- інкультурації (оволодіння етнокультурним досвідом),
- етнічній консолідації та інтеграції (творення спільного етнокультурного середовища),
- збереженню історичної пам'яті народу (безперервність етнічної еволюції шляхом передачі досвіду наступним поколінням),
- механізму етнічної самоідентифікації (усвідомлення кожною людиною себе як представника певного етносу), етноцентризму (властивість етнічної самосвідомості сприймати й оцінювати оточуючий світ крізь призму традицій і цінностей власного етносу), що спричинило формування їх когнітивної, емоційної та поведінкової схожості з носіями традиційної української культури і відмінність від етнофорів інших культур [12].

За всіх часів і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення й розвиток добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням життєвого, виробничого, духовного, у тому числі й педагогічного, досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Сила народної педагогіки, народних традицій полягає, насамперед, у людяному, доброму, гуманному підході до особистості вихованця й вимога з його боку взаємного людинолюбного ставлення до навколишніх. Саме мета „облагороджування“ людської душі й утверджувалася у народній педагогіці. Для вирішення цього завдання у народній педагогіці використовувалися всілякі засоби.

Зазначене підтверджується думкою В.Євтуха про те, що „народно-педагогічні знання мають велику практичну цінність, оскільки пройшли апробацію часом і претендують на поважне ставлення до свого змісту... вони направлені на розвиток і удосконалення духовних, моральних, фізичних, інтелектуальних сил особистості“ [7].

На величезне значення виховання у виникненні, розвитку етносу й вищого його типу – нації, збереженні культури, самобутності, особливостей, що відрізняють його від інших етнічних спільнот вказує й В.Вакаєв, стверджуючи, що „процес виховання виконує функцію збереження наступності й відтворення соціального досвіду у двох планах:

1) відтворює відносини із зовнішнім світом, природно-екологічним оточенням (зміст переданого досвіду у цьому випадку становлять виробництво й наука);

2) відтворює соціальну структуру суспільства і його „елементарну“ базу, тобто індивідів і їхні відносини“ [18].

На думку вченого, обидва плани передачі соціального досвіду відіграють провідну роль у житті нації, тому що дозволяють відтворювати спільне матеріальне життя, збільшувати її матеріальні багатства, зберігати й розвивати державність.

У більш вузькому змісті, з погляду педагогіки, виховання розуміється дослідником як „функція людського суспільства, що передає новим поколінням раніше накопичені цінності: знання, мораль, трудовий досвід, досвід володіння й збільшення матеріальних багатств як в організованих формах (система освіти), так і шляхом природного засвоєння у результаті міжпоколінних взаємодій і впливу середовища“ [18].

У тісному зв'язку з науковою педагогікою, яка виникла і базується на здобутках народної педагогіки, осмислює й розвиває її творчий досвід перебуває етнопедагогіка, яка виступає не лише першоджерелом і фондом наукової педагогіки, а є фундаментом, на якому базуються досягнення педагогів усіх часів.

Поняття „етнопедагогіка“ в науковий обіг було введено у 70–х роках ХХ ст. Г. Волковим, який відзначав, що „Етнопедагогіка досліджує досвід трудящих, спроби встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання“ [2].

На сьогоднішній день у визначенні сутності етнопедагогіки існує декілька позицій:

- визнається наукою про народну педагогіку [13];
- тлумачиться як наука, що вивчає народний досвід щодо навчання й виховання підростаючого покоління, аналізує педагогічне значення чисельних явищ народного життя, встановлює специфіку навчання й виховання того чи іншого народу, пов'язує її із загальними тенденціями освіти та з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання;
- визначається як „наука про емпіричний досвід етнічних груп у сферах виховання й освіти підростаючого покоління, морально-етичних і естетичних поглядів на споконвічні цінності сім'ї, роду, племені, народності, нації, контролю й корекції поведінки, її мотивів всередині етносу, міжетнічних оцінок і поведінки, ставлення до природи“ [1]
- вважається емпіричною системою педагогічних знань і засобів певної етнічної народності, її національної виховної самобутності;
- інколи ототожнюється із народною педагогікою, хоча варто зазначити, що поняття „етнопедагогіка“ і „народна педагогіка“ не є синонімами (друга виступає як предмет вивчення першою), адже народна педагогіка є сукупністю педагогічних знань і виховного досвіду, які зберігалися у традиціях сімейного виховання, усній народній творчості і народних обрядах, це давня педагогічна культура народу [7];
- розуміється як галузь педагогіки, яка включає емпіричні педагогічні знання, навички, досвід певного етносу у вихованні підростаючого покоління;

– визнається міждисциплінарною галуззю знання, що знаходиться на стику етнографії, соціології та педагогіки і займається порівняльним вивченням традиційної народної педагогіки, способів виховання дітей і самого світу дитинства, включаючи дитячі ігри, фольклор тощо;

– тлумачиться як наука, яка розкриває закономірності процесу соціалізації особистості на етнічній специфіці цього процесу в різних суспільствах і культурах [8];

– вважається складовою виховання особистості еко-орієнтованого типу через збір і вивчення інформації про традиційну культуру народів у одному з підрозділів екології, який отримав назву „етноекологія“;

– тлумачиться як емпірична система педагогічних знань і засобів певної етнічної народності, її національної виховної самобутності;

– визначається як наука, що вивчає процес соціальної взаємодії і суспільно-народного впливу, в ході якого виховується, розвивається особистість, яка засвоює соціальні норми, цінності, досвід, збирає і систематизує народні знання про виховання і навчання дітей, всю народну мудрість, відбиту в релігійних вченнях, казках, сказаннях, билинах, притчах, піснях, загадках, прислів'ях, іграх, іграшках тощо, у сімейному і громадському укладі життя, побуті, традиціях, а також філософсько-етичні, власне педагогічні думки і погляди, тобто весь педагогічний потенціал, сукупний досвід історико-культурного формування особистості [3];

– включається до загальної педагогіки, як частина, що вивчає дві підсистеми освітнього процесу – виховання і навчання: перша концентрується на виявленні цілей і принципів народного виховання, досліджує зміст, форми, методи, засоби, умови та результати народного виховання, вивчає суб'єкти та об'єкти народного виховання [9]; друга – „етнодидактика“, вивчає досвід навчання різних народів світу [2];

– визнається історично складеною системою народних знань і умінь у справі навчання і виховання підростаючих поколінь, яка є невід'ємною

частиною національної духовності, „усним багатотомним підручником виховання, що зберігається з найдавніших часів у пам'яті народу“ [11];

– тлумачиться як наука про тисячолітній народний досвід виховання і навчання підростаючих поколінь, виховну мудрість певної етнічної спільності людей [5];

– вважається сферою, що втілює у собі народний педагогічний досвід і народну мудрість, народні погляди на мету і завдання, зміст і методи виховання і навчання [12].

Варто наголосити, що незважаючи на багатозначне тлумачення етнопедагогіки, більшість вчених розуміє її як науку про народну педагогіку, яка показує, що у всіх народів, у тому числі й зникаючих, у давній самобутній культурі багато такого, що у змозі збагатити світову цивілізацію.

Більшість вчених вказує на основну цінність етнопедагогіки, яка полягає у органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями. Ідеї та засоби народної педагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогіки, глибше і повніше втілюють у собі національну духовність, тобто національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію та ін. [18].

Разом із тим, вважаючи, що філософська думка й антропологічна зокрема, завжди суттєво впливали на формування педагогічних уявлень і теорій, не можна оминати внесок саме філософії у розвиток народної педагогіки і етнопедагогіки великих представників української філософії, які презентували антропологічну рефлексію, що отримала назву „кордоцентризм“ – Г. Сковорода [15], П. Юркевич [20]. Саме вони збагатили народну педагогіку і етнопедагогіку положеннями антропологічного сенсу.

Так, народна педагогіка і етнопедагогіка, на думку вчених, мають спиратися на природні прагнення людини до діалогічності і повноцінності буття. Людина, яка навчається, повинна мати повноцінне довкілля, як у просторі, так і у часі, що апріорно вимагає природо та культуровідповідних умов для пошуку гармонії душі та тіла, людини і природи, знання і віри.

Задовго до фундаторів педагогічної антропології ХІХ століття „філософія серця“ сформувала методологічну стратегію гуманізму і поваги до особистості, визнання самотності людини та унікальності її внутрішнього світу, первинності відносно кожної „прикладної“ реальності. У цьому сенсі „філософію серця“ можна ідентифікувати як синтез антропологічних засад світоглядного рівня, що стверджують природне прагнення людини до діалогічності, толерантності, шляхетності та інтелігентності, „сродної праці“, гармонізації відносин із природою.

Антропологічне твердження представників кордоцентризму про те, що головним науковим об'єктом у процесі дослідження людини має постати духовність і моральність, які у сполученні із біологічною сутністю створюють особистість, варто розглядати як інтенцію, як певний архетип наукового мислення, тобто сукупність принципів, що зумовлюють на конкретно-історичному етапі розвитку науки способи теоретичної діяльності, певне бачення світу та його відображення у науці.

Отже, спираючись на антропологізм, „філософія серця“ концентрує свою увагу на інваріантних природних, соціокультурних і духовних якостях людини, взятих у їхній суспільно-історичній та культурній плінності, специфічності стосовно певної епохи, що має бути відображено в мисленні педагога.

Саме на цих антропологічних засадах К.Ушинський розвив оригінальне педагогічне вчення, побудоване на глибокому аналізі освітніх систем провідних країн світу. Вчений обґрунтував керівний принцип етнопедагогіки – культуровідповідність: від сприйняття культури власного народу через рідну мову до культури середніх віків, потім до розуміння та засвоєння світової культури та довів, що на ньому повинен будуватися увесь зміст освіти у школі. Дослідник показав необхідність культурних зв'язків між народами, схарактеризував їх як ефективний засіб збагачення національних культур, особливо підкреслюючи, що у душі людини риса національності корениться

глибше за всі інші, виховні ідеї кожного народу проникнуті національністю більше ніж будь-що інше [19].

Варто також підкреслити, що саме К. Ушинський обґрунтував прогресивні новаторські ідеї у галузі етопедагогіки, а також розробив методику використання цих ідей у навчально-виховному процесі школи та запровадив їх у навчальний процес.

До філософських основ етнопедагогіки та принципу народності у вихованні зверталось чимало педагогів. Так, зокрема, Б. Грінченко проповідував ідеали загальнонародного братства, гармонійний розвиток особистості через її діяльність, возвеличував народно-педагогічні ідеали гуманізму і добра, правди і краси, щиросердя і людського благородства, Ю.Федькович відстоював доступність освіти для народу, високо цінував народну мудрість щодо виховання поваги до старших, праці, гуманізму, послуху, правдивості, до простих людей.

Надав етнопедагогіці антропологічного сенсу відомий український педагог В.Сухомлинський, який не тільки створив систему виховання, що включає народну педагогічну спадщину, а й обґрунтував необхідність відродження прогресивних педагогічних традицій народу, їх широке впровадженні у життя сім'ї й школи, й поставив теорію і практику етнопедагогіки на міцний ґрунт людиноцентризму в освіті: принцип народності як найповніша трансляція культури народу; природо й культуро відповідність навчання і виховання; цілісність впливу на особистість учня за допомогою етнопедагогіки, що реалізовувалось на практиці в поєднанні емоційного та раціонального способів пізнання, організації „зустрічей“ із рукотворною й природною красою тощо, вибудовуючи формулу: спочатку – краса природи, потім – краса мистецтва, на яких базується краса людини, її життя; використання у процесі навчання форм діяльності, що продовжували сімейні, народні традиції; розвиток народної творчості у процесі навчання; емоційно-ціннісне формування поважного ставлення учнів до представників інших культур, яке згодом, збагатившись теорією, постає світоглядним

толерантнісним кредо [2].

Суттєвого категоріального оформлення у межах педагогічного знання знайшла народна педагогіка і етнопедагогіка в працях дослідника української родинної педагогіки, вченого-етнопедагога М. Стельмаховича, який проголошує, що „педагогіку творить народ, а професійні педагоги її тільки аранжують“ [17].

Саме на досягненнях минулого розвитку науки сформувалося розуміння етнопедагогіки як науки, яка розглядається у якості самостійної галузі науково-педагогічного знання. Так, зокрема, Г. Волков чітко розмежував поняття „етнопедагогіка“ й „народна педагогіка“. На думку вченого, якщо народна педагогіка має відношення до досвіду та його описання, то етнопедагогіка – сфера теоретичної думки, сфера науки.

На різних дослідницьких напрямках етнопедагогічного дискурсу до предмету етнопедагогіки стали включати педагогіку сімейного побуту, процес передачі морального досвіду підростаючим поколінням, засоби розумового виховання, народні засоби естетичного виховання дітей і молоді та їх творчості, вплив дитячого й молодіжного середовища на виховання, досягнення материнської „школи“ школи й материнської педагогіки, спільність педагогічних культур різних народів і національна самобутність тощо.

Г. Волков додав до предметного поля етнопедагогіки основні педагогічні поняття народу; життєвий світ та статуси дитини як об'єкту і суб'єкту виховання і роль дитячого середовища; функції виховання; фактори виховання; методи виховання; засоби виховання; організацію виховання [60]. Таке поширення арсеналу педагогіки, зокрема етнопедагогіки, можна вважати, на нашу думку, певним виходом із традиційної педагогіки в бік антропологічної її орієнтації, що ще раз підкреслює думку про необхідність міждисциплінарного синтезу і про підсилення педагогіки філософією освіти.

Розробляючи наукове підґрунтя етнопедагогіки Г. Волков виділив наступні проблемно-тематичні розділи:

- 1) основні педагогічні поняття народу;
- 2) статус дитини як суб'єкта виховання (рідне дитя, сирота, приймак, ровесники й друзі, чужі й сторонні діти, дитяче середовище й т.д.);
- 3) функції виховання (підготовка до праці, формування моральних рис характеру, розвиток розуму, турбота про здоров'я, прищеплювання любові до прекрасного);
- 4) фактори виховання (природа, праця, побут, звичай, мистецтво, релігія, рідне слово);
- 5) методи виховання;
- 6) засоби виховання (потішки, лічилки, загадки, прислів'я, приказки, пісні, казки й легенди, перекази й т.д.);
- 7) ідея досконалості людської особистості і її реалізація у системі народного виховання;
- 8) організація виховання й педагогічна роль колективних форм життєдіяльності (трудові об'єднання дітей і молоді, молодіжні свята, загальнонародні свята й т.д.);
- 9) народні вихователі (батьки, старші діти, вуличні й обшинні педагоги й т.д.; їхні педагогічні принципи й думки) [13].

Беручи до уваги проблемно-тематичні розділи етнопедагогіки, виділені Г.Волковим, у структурі сучасного українськоого етнопедагогічного знання виділяється декілька взаємопов'язаних складових:

- українське родинознавство (фамілологія), яке розглядає питання про родину як втілення духовності і національного духу;
- українське народне дитинознавство, яке вивчає систему психолого-педагогічних знань про дітей, погляди українців на дітей як майбутнє народу, нації, утвердження їхньої вічності;
- народна родинна (батьківська) педагогіка, яка є частиною української виховної мудрості, а українське народне навчання розглядає питання народного знання із різних галузей життя і діяльності, шляхи і джерела здобуття знань, а також форми та принципи навчання;

– українська педагогічна деонтологія, що являє собою вироблені народом етнічні норми про виховні обов'язки батьків перед дітьми, елементами чого обов'язково у вихованні вважається родинне „гніздо“, пам'ять родоводу, рідна мова, наступність і спадкоємність поколінь, праця, гуманізм взаємин, вираження національного духу і характеру, антитеза добра і зла, культивування моральних чеснот, християнської моралі тощо.

Сучасна українська етнопедагогіка базується на принципах природовідповідності, культуровідповідності, народності виховання, гуманізму, єдності виховання й навчання, зв'язку із життям рідного народу, активності та ініціативності самого вихованця, орієнтування на загальнолюдські цінності, а основними засобами української етнопедагогіки є рідна мова, народний календар, історія, народна символіка, фольклор, народні ігри та іграшки, національне мистецтво, народні традиції, звичаї і обряди, родинно-побутова культура.

Зазначимо, що етнопедагогіка, як важлива складова сучасного педагогічного знання, виконує декілька важливих педагогічних функцій:

- розробляє шляхи вдосконалення та оновлення освіти;
- вивчає етнотрадиційні феномени освіти при використанні як етнографічних, так і власне етнопедагогічних підходів, тобто вона пояснює народну педагогіку збирає і досліджує досвід етнічних груп, заснований на багатовіковому поєднанні народних традицій [4];
- вивчає вже існуючі феномени освіти і способи отримання й організації знання про них;
- формує ідеали і норми цілеспрямовано організованої освіти;
- розробляє шляхи вдосконалення та оновлення освіти;
- збагачує сутність, цілі, механізми освіти як цілеспрямовано організованого процесу та розробляє шляхи і способи підвищення їх ефективності, конструювання їх продуктивних моделей [10].

Але, не зважаючи на багатий виховний потенціал етнопедагогіки, „народні етичні та педагогічні традиції у даний час настільки віддані забуттю,

що їх творче відродження цілком справедливо сприймається як свого роду інноваційний феномен. Їх діалектичне пристосування до нових соціальних умов призводить до педагогічних знахідок, часом до несподівано продуктивних нововведень“ [4].

Беручи до уваги той факт, що етнопедагогіка має велике прикладне значення (допомагає адаптувати сучасні методи виховання і навчання до специфічних особливостей традиційної культури народів, зберігає і використовує цінні методи старої народної педагогіки, як культурної складової), варто зазначити, що застосування етнопедагогічних засобів (зокрема, мова, фольклор, традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята тощо) у практиці сучасної педагогічної діяльності є часто безсистемним, а отримані ефекти від їх застосування – недостатньо обґрунтованими.

Важливо вказати, що у всі часи етновиховання підростаючого покоління та молоді мало систематичний, послідовний характер.

На думку М. Стельмаховича „провідні принципи української етнопедагогіки репрезентують сукупність основних вихідних положень та ідей, що визначають основне спрямування, зміст і організацію виховних дій“ [18].

Так, у підручнику „Етнопедагогіка“ (2003) подаються наступні основні принципи української етнопедагогіки, визначені М. Стельмаховичем:

- принцип гуманізму (зичливе ставлення до особистості, застосування найдоцільніших засобів впливу у процесі її виховання);
- принцип природовідповідності (побудова процесу виховання із урахуванням особливостей природи рідного краю);
- принцип зв'язку виховання із життям (врахування особливостей суспільно-політичного, економічного, традиційного укладу життя у краї);
- принцип виховання працею (залучення до досвіду виробничої діяльності на основі пізнання найпоширеніших і найнеобхідніших професій даного краю);

– принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості (виховний вплив має відповідати вікові, життєвому досвіду, можливостям людини);

– принцип систематичності і послідовності (доводити, переконувати тощо системно, послідовно нарощуючи інформацію, ускладнюючи її і т. п.);

– принцип єдності вимог і поваги до особистості (орієнтація на покращення долі, небайдужість до рівня набуття життєвого досвіду, врахування поглядів і переконань, піклування про життя і поведінку особистості тощо);

– принцип поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованця (відпрацювання педагогом такого стилю взаємин, який не придушує, а збуджує сили вихованців, розвиває їх самостійність та ініціативу) [7].

– принцип народності виховання (віддзеркалення матеріальних, соціальних та духовних потреб народу в умовах історичного розвитку, повна відповідність виховання та навчання із особливостями і потребами своєї країни),

– принцип самодіяльність дитини (спрямування виховного впливу на дітей із метою їхнього особистісного виявлення, вироблення власної волі й самостійного мислення, творчої думки, ініціативи, винахідливості, підприємливості, громадської активності тощо),

– принципи практичного оволодіння культурно-історичним досвідом рідного народу та повного і глибокого довір'я до дитини та віра в її сили й можливості.

Будучи переконаними у тому, що методи етновиховання сприяють реалізації його основних принципів і є способами досягнення мети у виховному процесі, автори підручника „Етнопедagogіка“ (2003) [2] виділяють низку найбільш важливих етнопедagogічних методів:

– метод вправлення, який застосовується у тому випадку, коли необхідно вплинути на стан дій, поведінки, ставлення до себе і оточуючих конкретної людини. При цьому найчастіше застосовуються такі прийоми як вимога, нагадування, контроль;

– метод привчання, що реалізується через тренування, показ, спрямування на здійснення самоконтролю;

– метод переконання, який впливає на свідомість, життєві погляди, ідеали, розуміння суті життя тощо й здійснюється за допомогою роз'яснення, повчання, поради, в процесі дискусії, бесіди, розповіді і т.п.;

– метод дотримання режиму праці і відпочинку, який привчає економити час і впливає на вироблення якісних звичок;

– метод виконання доручень та дотримання обов'язків, який залишається чи не найсуттєвішим у житті кожної родини. Цей метод дисциплінує, впливає на розвиток ініціативності, вміння долати труднощі;

– метод гри, забави, забавки, який через відтворення взаємин та дій сприяє пізнанню навколишньої дійсності.

Окрім методів, досвід попередніх поколінь, який покладено в основу етновиховання, доносився до молоді найрізноманітнішими засобами виховання, під якими М.Стельмахович розумів „той вид діяльності, явище чи предмет, які можуть впливати на особистість у певному напрямку“ [16]. Вчений виділяв природні (рідну мову, фольклор, навколишню природу, домашній побут, традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята, символи, атрибути, реліквії тощо) та надприродні (релігію) засоби етновиховання, які, на його думку, найбільшою мірою реалізовувались при проведенні свят, обрядів, дотриманні звичаїв, передбачених народним календарем.

Безперечно, українське суспільство має дуже давню етновиховну історію і впродовж тисячоліть напрацювало складну систему духовних цінностей, які найтісніше пов'язані з релігією народу та втілені у розумінні добра і зла, взаємопідтримки й взаємодопомоги, совісті тощо.

На думку авторів підручника „Етнопедagogіка“ (2003), „духовні цінності суспільства невідривні від його етнічного наповнення і виражаються у концентрації найбільш сприйнятих ним ідей, поглядів, переконань здебільшого напрацьованих на основі вже відомих, так званих „старих“, але актуальних, які підлягають оновленню та осучасненню. В такому вигляді вони постають перед молодим поколінням і впливають на процес його виховання. Етнопедagogіка знайшла відтворення в усній народній творчості: прислів'ях, приказках, піснях, казках, притчах тощо. Вона формувалася у процесі всього трудового життя народу“ [7].

Етнопедagogічні знання в Україні склалися у процесі формування української народності та у ході історичного розвитку економічного, політичного, духовного, суспільного життя народу, набуваючи національного забарвлення й творчої оригінальності з властивими особливостями мови, фольклору, звичаїв, традицій, родинно-побутових стосунків.

Етнопедagogічні ідеї в Україні мають глибоке історичне коріння, адже діяльність, пов'язана з передачею життєвого та соціального досвіду молодшим членам суспільства, виникає і розвивається одночасно з еволюцією людства. Упродовж багатьох століть складалася і зміцнювалася сім'я з її побутом, життєвим устроєм, сукупністю виховних звичаїв і традицій.

Висновки.

Отже, етнопедagogіка є багатющою невичерпною скарбницею навчально-виховних засобів, які значною мірою були підпорядковані потребам особистості, що спонукає до ретельного сучасного пошукового аналізу. Вважаємо, що ідеальним варіантом педагогіки сучасної національної школи є інтеграція народної педагогіки, етнопедagogіки та класичної педагогічної науки, передової практики навчання й виховання молоді.

Наукове осмислення етнопедagogіки як компоненту національної культури та її взаємодії з іншими соціокультурними чинниками слугує ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та подолання кризових явищ у культурно-психологічній сфері.

Використання етнопедагогічних здобутків є неодмінною умовою подальшого розвитку наукової педагогічної теорії і практики, надійний орієнтир у створенні виховної системи, адекватної потребам українського державотворення й формування високоосвічених, духовно багатих і морально стійких особистостей, гідних громадян демократичної європейської держави.

Етнопедагогічне знання може в сучасних умовах допомогти вирішити найважливіші завдання: збагатити зміст і технологію виховного процесу, що здійснюється через урок, а також засобами включення у програму питань національної культури, народних традицій, за допомогою прищеплення любові до народного ремесла, народних пісень, казок, прислів'їв, через відвідування виставок, концертів, свят; відкривати нові обрії нашого життя за допомогою ідей і справ великих шукачів – наших предків, які внесли своє ім'я у літописі свого роду, свого народу, своєї батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочковський О. І. Нарід собі (Шляхами національної самодопо-моги серед ріжних народів) / О. І. Бочковський. – Прага–Подєбради, 1932. – 44 с.]
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика: [Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений] / Г. Н. Волков – М. : Издательский центр „Академия“, 1999. – 168 с.
3. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Ф. Вовк. – Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1928. – 354 с.
4. Вишневський О. І. Орієнтири національного виховання / О. І. Вишневський // Рідна школа. – 1997. – №7,8. – С. 3–5.].
5. Дубогай О. Д. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів / О. Д. Дубогай. – К. : Оріяни, 2001. – 152 с.
6. Етнопедагогіка : [Навч. посібник] / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – Ч.1. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет“, 2003. – 149 с.

7. Енциклопедія українознавства : [у 10-х томах] / гол. ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954–1989. – 4016 с.
8. Колесса Ф. Українські народні думи: Перше повне видання з розвідкою, поясненнями, нотами і знімками кобзарів / Ф. Колесса. – Львів, 1920. – 160 с.
9. Кистяковский Б. А. Украинцы и русское общество / Б. А. Кистяковский // Филос. и социолог. мысль. – 1992. – № 1. – С.130–141.
10. Корнетов Г. Б. Становление демократической педагогики: восхождение к общественно-активной школе / Г. Б. Корнетов. – М. :Тверь: Научная книга, 2009. – 184 с].
11. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. 36. наук, праць. – К., 1996. – С.91–95.73
12. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – 263 с.
13. Субтельний О. Україна: Історія. [навч. пос.] / Орест Субтельний. – К.: Вид-во „Либідь“, 1993. – 720 с.
14. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – 263 с.
15. Сковорода Г. С. Твори / Г. С. Сковорода ; упоряд., передм., прим. В. Шевчука ; пер. В. Шевчук, В. Маслюк, М. Зеров, М. Рогович ; худож. оформ. І. Гаврилюк. – К. :Веселка, 1996. – 271 с.; 223
16. Стельмахович М. Г. Виховні цінності традиційної української родини / М. Г. Стельмахович // Цінності освіти і виховання. – К, 1997. – С. 129–132. 6]
17. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: [навчально-методичний посібник] / М. Г. Стельмахович. – Київ: ІЗМН, 1997. – 232 с.168
18. Совет Европы: Симпозиум по теме „Ключевые компетенции для Европы“: Док. DECS / SC / Sec. (96) 43. Берн, 1996.

19. Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании : Собр. соч. : [в 11 т.] / К. Д. Ушинский. – М.–Л., 1948. – . – Т.2. – 655 с.; 278]

20. Шинкарук В. Методологічні засади філософських вчень про людину / В. І. Шинкарук. // Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми. – К., 2000. – С. 8–48.